

י. אורן : הלירה מימי המנדט

ההנחה שאני מזדקן מניין? מן העובדה שדברים אשר קראתים לפני שעה קלה מתנדפים מזכרוני כהרף-עין ואילו שירים שלמדתי בימי-ילדותי ובלשון שאינה שגורה בפי זה למעלה מעשרים-וחמש שנים אני זוכרם על-פה עד עצם היום הזה. שירים אלה חוזרים כפעם בפעם אל פי ואל לשוני, בייחוד בימים אלה, כשאין לי למעשה עיסוק אחר מחוץ להירהורים וזכרונות על ימים עברו. ברגע זה, למשל, נזכר אני בשירו של פושקין: „המצבה“, שיר זה, כידוע, אינו אלא חיקוי להוראציוס, אך מאחר שאיני יודע רומית ואיני מכיר את המקור אני מביא כאן את תרגומו של החיקוי, או ביתר-דיוק, תרגומם של שני חרוזים בלבד, ככל שמגיעת ידי במלאכת התרגום:

לא, לא אָמות קָלי. נִפְשִׁי בְּנֶכֶל-נֶצַח
אֶפְרִי הִיא תְּבִלָּה וְחִנְצֵל סֶמֶק.
וּמִקֵּלֶל אֶהְיֶה קֵל עוֹד תַּחַת רֶקִיעַ
יִחְיֶה לוֹ אֵךְ פִּיטָן אֶחָד.

כל הגורס שאדם מעלה בזכרונו דברים שהוא מזדהה עמהם אינו אלא טועה, והמובאה שלמעלה באה להפריך את סברתו. לא זו בלבד שאיני מתימר כי נפשי תבלה את אפרי אלא ההיפך הוא האמת: כבר עכשיו בילה אפרי את נפשי. להלכה עודני חי, ולמעשה נותקתי מן החיים ושרפתי את כל הגשרים מאחרי. בשל נסיון לרצח נדונותי לתקופת-מאסר לא קצרה, ואילו בשל בריאותי הלקויה ברי לי כי לא אספיק לרצות את ענשי עד תומם, דרך-אגב, בריאות לקויה זו יש בה עוד כמה וכמה יתרונות: בעטיה פטור אני כאן, בבית-הסוהר, מכל עבודה ומכל תפקיד ואני פנוי להירהורים ולזכרונות, ואף לקריאה, ואולם אין אני מרבה לקרוא. הספר היחיד שאני מעיין בו כפעם בפעם הרי זה ספרו של יהושע שגיא, אותו משורר וסופר נודע-בשערים, שמלבד היותו אדם שקנה לו שם בספרו הריהו עתה גם בעלה של אשתי-לשעבר.

יהושע שגיא הוא סופר ומשורר מודרני, ומתוך כך קשה להגדיר את טיב ספרו: ספק רומן, ספק שירה בפרוזה, ספק מחקר המבוסס לא על מסקנות הגיוניות כי אם על זרם תודעה דווקא ועל אסוציאציות מילוליות. לולא היה לי יחס אישי למתבר ספק אם היה מגיע לידי ספר ממין זה. למעלה מעשרים שנה לא היתה

שעתי פנויה לקריאת ספרות יפה או מכוערת ואף לא לספרות כלשהי. מסתפק הייתי בריספרוף על-פני כותרות העתונים ונגמלתי מהרגלי קריאה בספרים, על-אחת-כמה וכמה בספרים מסוג זה של יהושע שגיא.

ספר זה מוקדש כולו לגילגולו של המושג לירה. הוא פותח בלירה, שמשמעותה ביוזנית וברומית נבל (דרך-אגב, בשירו של פושקין המובא לעיל מופיעה המלה לירה שנשמרה ברוסית כהגייתה ברומית וביוזנית), ומספר צרור סיפורים הקשורים בנבל, כדוגמת איליה ארנבורג שסיפר שלושה-עשר סיפורים שעניינם מקטרת. מן הלירה אך כפשע הוא אל הליריקה. יהושע שגיא פוסע פסיעה זו ופורש לנגד עינינו את תולדות השירה העולמית כולה, ואף זאת בצורת סיפור פיקנטי שופע הברקות ומרתק, דוגמת the story of של ון-לון. אבל אין די בכך. הלירה, כידוע, היא גם מטבע בעולם. לפיכך כעל גבי מרבדיקסמים מטיסנו המחבר אל תחום הכלכלה, ומכיון שאינו חוקר כי אם משורר שכתו בתיאור אמנותי, הרי לוקנו של מארקס נועד בהרצאה זו תפקיד בעל חשיבות לא פחותה מזו של תורתו על מחזור הכסף, ומזכירתו של אחד הפקידים הבכירים בבנק-ישראל שחלתה ונותחה ויצאה לבית-הבראה מתוארת בחיות ובכשרון ממש כניחוח הכלכלי של המשק הישראלי והבראתו בדרך פיתוח הלירה. הספר מסתיים במסה מרתקת על "המלך ליר" של שקספיר, אלא שכאן נבצר ממני לעקוב אחרי כוח האסוציאציה של יהושע שגיא והעמקות ההגותית שבחלק הסיום גשגבה מפינתי.

אף-על-פי-כן הופך אני בספרו של שגיא, מעיין בו, מהרהר בו ומנסה לעפל, ולא בשל העובדה שמחבר הספר הוא מיודעי משפבר-הימים, שמילא תפקיד לא מבוטל בחיי ואף זכה להיות בעלה של אשת-לשעבר, לא בשל הויקה אל המחבר מעיין אני בספרו, כי אם בשל הויקה שבין תכנו של ספר זה, שעורר הד עצום בכל העולם כולו, לבין פיסת-נייר ירקרקת שאי-פעם יצאה מידו של יהושע שגיא ועברה לידי שלי. אקרא את הדברים בשמם: לפני כעשרים-ושנים שנה לווייתי מיהושע שגיא לירה אחת, לירה שלא עוררה הרבה אסוציאציות אך היתה בעלת כוח-קניה של ממש, לירה מימי המנדט, ולבי סמוך ובטוח כי לא המושג לירה על כל הסתעפרות יזהיו שימש דחף לכתיבת ספרו כי אם אותה לירה פשוטה-כמשמעה, לירה ירקרקת מימי המנדט היא שהרטיטה את מיתרי נבלו והיא שבמחילת כבודו דובבה את נפשו הפיוטית-הלירית, ואם ישנה משמעות כלשהי לצירופו של המלך ליר אל סיומו של הספר, הרי גם משמעות זו נקנית, לדעתי, אך ורק לאורו של המעשה ההוא, מעשה הלירה מימי המנדט.

ב

בריאיתי, כאמור, לקויה, מכל-מקום, כך סבורים הרופאים מיום צאתי מבטן אמי. בימי מלחמת-העולם הלכתי ללשכת-הגיוס של הצבא הבריטי ונפסלתי, אותה שעה היתה לי פסילה זו מהלומה קשה, באמת-ובתמים ששתי אלי קרב נגד הצורך הגדול, לימים ניטשטש העלבון ונתעמעמה האכזבה, ולא עוד אלא — את חטאי אני מזכיר

היום — לא אחת נדלק בי אפילו זיק של שביעות־רצון על שלא ביזבזתי לריק את ימי עלומי ולא חזרתי מן המלחמה, כדרך כמה וכמה מחברי, בעירום ובחוסר־כל כדי להתחיל את חיי מבראשית.

אכן, לא ביזבזתי. מלחמת־העולם היא שהעמידתני על רגלי, היא שביססתני מבחינה כלכלית, וניתנה האמת להיאמר: בגינה עשיתי את כל החול הזה, הנמצא עתה בידה של אשתי וממילא גם בידיו של הסופר הדגול יהושע שגיא.

במה דברים אמורים? — בשנותיה האחרונות של המלחמה, מה שאין כן בראשיתה, אדרבה, בראשיתה של מלחמת־העולם נשבר מטה־לחמי והוצגתי ככלי ריק. סטודנט הייתי בימים ההם, יושב ושוקד על לימודי, וראו פלא: הלימודים שעסקתי בהם נמנו דווקא עם מדעי־הרוח, כלומר — ספרות, היסטוריה ופילוסופיה; קצת משום שסבור הייתי אז כי לבי הולך אחרי מדעים אלה וקצת משום שכאותם ימים כמעט לא ניתן ללמוד מדעים אחרים באוניברסיטה העברית.

יושב הייתי אפוא ושוקד על לימודי, ועשר לירות — דבר חודש בחדשו — באות אלי בהמחאות מהורי היושבים לבטח באחת הארצות הבלטיות, חיים חיי אמידות ושפע ותוהים על בנם שהתעקש ועמד על דעתו ללמוד דווקא באוניברסיטה העברית שבירושלים ולא באחת מבירותיה של מערב־אירופה.

משפרצה המלחמה חדלו ההמחאות. הלכתי אל משרד־הגיוס ואש־נָקם יוקדת בעצמותי. לאחר שנפסלתי התהלכתי בחוצות ירושלים, קיבתי ריקה ממון ובכיסו אין אפילו פרוטה אחת.

ואז פגשתי את יהושע שגיא, שלא כדרכו לבוש היה חליפה נאה, ענוב עניבה, ושערו הפרוע ככוש כהלכה ומסורק למשעי. בשל השינוי שחל במראהו לא הכרתיו, ואילו הוא, אף שקצרה־ראי היה ומעולם לא הקדים שלום לבריות, הוא הזכירני וקראני בשמי.

"יהושע?" תמהתי.

בן־עירי היה יהושע שגיא, אבל אני לא התודעתני אליו אלא על הר־הצופים. יהושע שגיא נמנה עם אותם תלמידים שמצאו פרנסתם בעבודה שתורה, בבנין או בכביש, והיו מתפרצים אל אולם־ההרצאות לבושים בגדי־עבודה, שהזפת ואבק־החפץ שיוו להם הוד והדר מהדרם והדרם של הימים ההם, ומתפרצים היו בלבוש זה אל אולם־ההרצאות קצת משום שלא נותר להם זמן להתליף בגדיהם ולהתקלח בין גמר העבודה לבין תחילת ההרצאה וקצת בשל אותו ההוד וההדר שהוזכרו לעיל. אפילו באותם ימים היו תלמידים אלה מיעוט, ויהושע היה אחד המעטים, ואילו באסיפות הכלליות של הסתדרות־הסטודנטים היה יחיד־במינו. עולה היה על הבימה לבוש חולצה רוסית וקומה ומכנסיים שחורות. מטלטל בלוריתו הפרועה ופורץ בזעקה אדירת־אימים על הפ'אשיזם היהודי, הפ'אודליזם הערבי או מלחמת־האזרחים בספרד, וכיוצא באלה נושאים שהסתדרות־הסטודנטים באוניברסיטה העברית בירושלים ראתה לה משום־מה לחובה לענות בהם.

מיד היו היצרים מתלבים, כמה מהומה, האולם כולו מתפקע מצריחות, כיסאות

מתעופפים באוויר, האסיפה מסתיימת ללא קבלת החלטה על פ'אשיוס יהודי, פ'אור דליוס ערבי ומלחמת־האזרחים בספרד.

עתה לטשתי עיני אליו והייתי תוהה על מראהו. יהושע הרגיש בתמיהתי. "ככה זה". הפטיר ונתחייך. היטיב עניבתו, שלה מכיסו מסרק אדמדם ונעצו בשערותיו. אף אני התחייכתי.

"מצחיק?" שאל יהושע.

"מאד", עניתי.

"רוצה לשתות קפה?"

"כן".

נכנסנו לבית־קפה. יהושע הומין קפה ועוגות. כל אותה שעה לא סר החיוך משפתי. בעיניו, עיני התכלת שבהירותן בלטה במיוחד בשל שער השחור, ניצנץ ליגלוג. אפשר שליגלג על עצמו ואפשר שליגלג עלי. שנינו ראויים היינו לליגלוג: הוא בשל גילגולו החדש, ואני בשל הרעבתנות שבה השמדתי את העוגות.

הוא לא אכל עוגות. נעץ בזווית פיו סיגריה אנגלית משופחה, שאף את עשנה ולגם מן הקפה. משסיים שלה מכיס מקטרנו חבילה של לירות — לירות ירקרקות מימי המנדט — קרא למגישה ושילם לה.

ראיתי את הלירות ונשימתי נעצרה. בלעתי את הרוק שנצטבר בפי אף שפבר לא הייתי רעב, ושאלתי:

"תוכל להלוות לי לירה אחת?"

תפס באצבעו ובאגודלו לירה אחת מן הרבות, צבטה וחילצה מתוך החבילה. בעודו מחזיק בקצה, הושיטה אלי.

נטלתי את הלירה ואמרתי:

"אני אחזיר לך".

"תחזיר כשהיה לך", הפטיר כלאחר־פה, בירכני לשלום ויצא מן הקפה.

נשארתי יושב ליד השולחן וכידי העוגה הרביעית. מבעד לחלון הסמוך עקבתי אחרי גבו של יהושע וראיתי כי המקטורן שעליו מתות יתר על המידה ואינו הולם את גזרתו.

"החליפה אינה חליפתו", חלף הירחור במוחי. "הבסך?"

עד היום הזה איני יודע מהיכן באו לו חליפתו וכספו. מכל־מקום, לא לפני כן ולא לאחר־מכן לא ראיתיו לבוש כך או מוציא כסף רב מכיסו. לאמיתו של דבר, לא ראיתיו לאחר־מכן אלא שלש פעמים בלבד. ואין תימה בדבר: לימים נודע לי כי התגייס לצבא הבריטי ושירת בבריגדה. לאחר־מכן שינה משום־מה את אמונותיו ודעותיו והצטרף ספק לאצ"ל ספק ללח"י. באחת הפעולות נפצע. אחר־כך נאסר. הוגלה והיה כלוא באחד המחנות באפריקה עד קום המדינה. ואילו אני... חיי זרמי באפיק אחר לגמרי.

ג

אכן, חיי זרמו באפיק אחר לגמרי. אפילו חסידיה המובהקים של תורת הבחירה החפשית לא יוכלו לטעון לגבי כי אני הוא שבחרתי באפיק זה. לאמיתו של דבר, אף לא הועמדתי בפני בחירה והדברים נתגלגלו מאליהם. מכיון שפרטי הדברים אין להם שייכות ישרה לסיפורי, לא אעמוד כאן אלא על מהלך העניינים בכללותו. בעצם הימים ההם, כשהפרוטה לא היתה מצויה בכיסי, בא אלי מי שבא והציע לי שאחתום את שמי על מסמך שעיקרו עיסקת צמיגים בין מפעל פלוני לבין רשות ממשלתית מסוימת. תמורת החתימה הציע לי סכום כסף שבימים ההם היה סכום דמיוני בעיני. אותה שעה לא ירדתי לעומקה של העיסקה ונשגב היה מבינתי על שום מה מציעים לי טובים ויסקולים בעד חתימתי העלובה. עכשיו שנהיר לי טיבה של העיסקה ומבין אני את פשרה של הצעת הכסף תמורת החתימה. איני סבור שכדאי לטרוח ולהבחיר לקורא דברים שיש בהם טעם לפגם. על-כל-פנים, התמתי את שמי וקיבלתי את סכום הכסף שהיה. כאמור, דמיוני בעיני בימים ההם. לא יצאו ימים מעטים ופנה אלי אדם שני, שיעצני ואף שידלני למסור את מחצית הסכום לאדם שלישי — ברנש גוך ושחרחר ששפמו מסולסל ועיניו מבהיקות. האדם השני הוכיח לי באותות ובמופתים כי הגוך המשופם עתיד להחזיר לי סכום גדול פי ארבעה מזה שאתן לו, ואילו בידי ימעט הכסף, הן בשל האינפלציה והן בשל בזבזנותי, עד שימס כליל. בלב כבד הפקדתי את הכסף בידי האדם השלישי, ולתמהוני הרב קיבלתי לאחר כשלושה חדשים סכום גדול פי-ארבעה. עד-מהרה נמצאתי יושב במשרד, שנשכר באחד מבנייני הגדולים של ירושלים, ומשוחח בטלפון עם אנשי-עסקים, יהודים וערבים, ארמנים ויוונים, אנגלים ואפילו כמה אמריקאים, ובעיקר עם פקידים-משלה וקצינים-צבא בכירים. ממולי ישב הגוך ומשמאלי נערה בהירת-שער ועצובת-מבט, שתיקתה במכונת-כתיבה. ספק בחלום ספק בהקיץ הייתי מכתוב לה מכתבים, נוקב מספרים בעלי כח-וכך אפסים וחותרם על המחאות, על שטרות ועל חוזים.

למי הייתי דומה? לפרש שמימיו לא רכב על סוס לפני כן והנה הוא דוהר על סוס אביר וכל עצמו תהה ומשתאה כיצד שולט הוא בסוסו, מחזיק מעמד ואינו נופל מעל האוכף. הרוח נושבת בפניו, פורעת את שערו אך יצר טמיר, שלא ידעו מימיו, מזרוזו, ממריצו, משסהו, והוא מדרבן את הסוס ומדהירר הלאה, הלאה...

אם אני בא להאריך בפרטי פירושה של אלגוריה זו לעולם לא יהיה לדבר סוף, שהרי לא יום כי אם עשרים-ושתיים שנה, עשרים-ושתיים שנה תמימות, דהרתי על סוס המסחר ורוח-העיונים של רווחים ורווחי-רווחים מסכה בי שיכרון, טיפחה על נפשי ופרעה את חיי.

ביום שהגיעה הדהירה לקצה — ושוב לא מתוך בחירה חפשית כי אם על-פי צו הגורל, כפי שעוד יסופר — לא ערכתי מאוזן, כי את המאזן עורך אני לאחד באפרייל והדבר אירע בעשרה באוגוסט. אך אילו ערכתיו מובטח אני שהיה מראה על נכסים ששזוים מסתכם בכמה וכמה מאות-אלפי לירות: מגרשים ובתים, מחסנים וחנויות,

מניות ואיגרות־חוב. ומחוץ למאזן: חווילה נאה באחד מפרווריה המכובדים של תל־אביב, רהיטי הדר ומכונית פאר, ספרית־ענק שבעיקר שימשה מקור התפעלות לאורחים שאינם נמנים עם אנשי־רוח ומקור קנאה לאורחים אנשי־רוח; איני סבור כי נועד לה גם שימוש נוסף, אלא אם כן נשתנו עכשיו פני הדברים. מטעמים שלא כאן המקום לפרטם נרשמו רוב הנכסים על שמה של אשתי, היא־היא הנערה לשעבר שאי־פעם ישבה עליידי במשרד ושמרה עד היום הזה על שער הבהיר ועל מבטה העצוב.

ד

כבר אמרתי כי מן היום שלוותי מיהושע שגיא את הלירה הירקרקת מימי המנדט אל ראיתיו אלא שלש פעמים בלבד. ככל קביעת־עובדות פסקנית אף קביעה זו אמת היא ואינה אמת בעת־זבועה־אחת. אמת, משום שאמנם עד ליום שבו הועמדתי לדין בעון נסיון לרצח לא ראיתיו אלא שלש פעמים בלבד. אינה אמת, משום שמא הועמדתי לדין זכיתי לראותו כמה וכמה פעמים. שכן יהושע שגיא, הוא ולא אחר, היה העד הראשי במשפטי ועדותו הכריעה את הכף לרעתי. היתה זו עדות ברורה ומשכנעת, ואפילו עורך־הדין שלי — בחור ממולח, בקיא בחוקים וטכססן מעולה בקרב־שפתיים — לא עלה בידו לערערה אף־כהוא־זה באש צולבת של חקירה נגדית נמרצת ורב־תכשרון. מה שאין כן אשתי, שעדותה היתה מגומגמת, מלאה סתירות וניגודים, ולולא דבריו המיושבים והמדויקים של שגיא מובטח אני כי עורך־הדין שלי היה משכיל להביא את השופטים לידי כך שיזפוני בשל הנאה מן הספק, אף שאני לעצמי אדישותי בבית־המשפט היתה גלויה לעין עד כדי כך שאותו עורך־דין האשימני בשיתוף־פעולה עם החביעה.

אדישות זו לגורלי שלי, אדישות המגעת כדי רפיון־חושים, פשטה בי בבת־אחת ברגע שנאסרתי ולא סרה ממני עד היום הזה. אולי אין זו אלא תגובה חריפה על המיתח העצום שהייתי שרוי בו כעשרים־ושתיים שנה, זה מיתח הפעילות המתמדת של איש־עסקים שהגורל כפה עלי. אפשר שכל אותן עשרים־ושתיים שנה תר לו מיתח זה פורקן ומשהגיעה השעה נתהווה הקצץ, נשרפו פקקיו של שעון־החשמל והשתררה חשיכה. שמא כל אותן שנים נכספתי לפורקן זה ונפשי ערגה אליו בלא יודעים?

ועתה טוב לי ברגעוני ובאדישותי. גדולה מור: טוב היה לי אפילו בשבתי על ספסל־הנאשמים. יש שעקבתי במתיחות ובענין אחרי ההתנצחות המרתקת שבין התובע לבין הסניגור, ואולם רק כאחד מן הקהל הרב ולא כמי שבנפשו הדבר; כקורא סיפור־בלשים ולא כגיבור־עלילתו. אפילו ביהושע שגיא הייתי מביט בשוויון־נפש מוחלט. משום כך מוצדקת קצת קביעתי שלמעלה, שלא ראיתיו אלא שלש פעמים בלבד. אינה דומת ראייה לראיה. אם הראיה היא תהליך פיזיולוגי־אופטי בלבד, מודה אני כי ראיתיו גם בבית־המשפט; אך אם הראיה היא גם תהליך פסיכולוגי, הרי עיקובי אחריו בבית־המשפט אינו בגדר ראייה כל־עיקר, מה שאין כן שלש

הראיות שקדמו להעמדת-לדין. הללו היו ראיות של ממש, ראיות שלא בעיני-בשר בלבד.

בפעם הראשונה ראיתיו באחד ממשרדי הממשלה בירושלים. נכנסתי ביעף לאותו משרד לקבל אינפורמציה מסוימת מתוך אחד התיקים השמורים בו. בהול הייתי כמימים ימימה. עתה-זה הגעתי לירושלים לאחר שהספקתי כבר לקיים שלש פגישות בתל-אביב. בעצם היום ההוא צפויות היו לי עוד שלש פגישות, שתים בירושלים ואחת בתל-אביב, ושלשחן כרוכות בחווה שהיה עשוי להכניס לי רווחים ניכרים אם ייתתם באותו יום — והפסדים ניכרים אם ייחתם למחרת היום.

זינקתי אל הדלפק שמאחוריו ישב הפקיד הממונה על מתן התיקים, שבאחד מהם היתה חבויה האינפורמציה הדרושה לי. ביקשתי שיגיש לי את התיק. לא היתה שהות בידי להתבונן בפרצופו של הפקיד, לפיכך לא נצטייר דיוקנו בעיני, פרט לעטרת זקנקן שחור שהקיפה את סנטרו ולחייו והתלכדה עם רקותיו, אשר השיבה כבר העצה בהן. דומה היה כי מן החרדים הוא.

"ידוע לך מספר התיק, אדוני?" שאלני.

"לא", השיבותי בלי שאביט בו.

"אם כן, יואיל-נא אדוני לחפש את המספר בכרטסת הרצועות הצמודה אל הקיר שמנגד".

לכאורה אדיב מאד היה הפקיד, אך אי-שם במעמקים נשתמע בקולו צליל של ליגלוג. מכל-מקום, כך נדמה לי.

אם בשל צליל זה — אמיתי או מדומה — ואם בשל העובדה שגזר עלי לבטל זמני, נחמלאתי חימה. כבשתי את כעסי, קרבתי אל כרטסת הרצועות הצמודה אל הקיר שמנגד, וחיפשתי בה את מספר התיק הדרוש לי. לאחר שעה ארוכה למדי, ועל-כל-פנים ארוכה מזו שהייתי מוכן להקציב לכך — מצאתי את המספר המבוקש, רשמתי על פתק ומסרתי את הפתק לפקיד. משום-מה נמנעתי מלהביט בפניו, ואף-על-פי-כן חשתי כי עיניו סוקרות אותי בעצבות לגלגנית.

מבעד לאשנבו הושיט לי שובר ואמר:

"עליך לשלם ששים אגורות בקופה".

"האם לא אוכל לשלם לך?"

"לא. הואיל-נא להביא קבלה מן הקופה, ואז תקבל את התיק".

הלכתי לקופה ועמדתי בתור. לאחר שעה ארוכה למדי, ועל-כל-פנים ארוכה מזו שהייתי מוכן להקציב לכך, חזרתי אל האשנב והושטתי לפקיד את הקבלה. הוא הפטיר "רגע אחד" חפז, והסתלק.

עברו כמה רגעים שלא היה להם סוף. פסעתי הלך ושוב בחדר קבלת הקהל, הדלקתי סיגריה בבדל קודמתה, ולאחר היסוסים רבים הצצתי בשעוני. היסוסי נבעו מן החשש שהצצה בשעון תגביר את רוגזי ותעלה את חמתי עד-להשחית. ואכן, היה צידוק לחשש זה. נתברר כי השעה שנקבעה לפגישתי הראשונה בירושלים כבר חלפה. הפקיד לא חזר עוד אל אשנבו. ניגשתי אל פקיד אחר וביקשתי

שירשני לטלפן למקום מסוים, שבו מחכים לי. סח לי הפקיד כי הקהל אינו רשאי לטלפן מן המשרד. לאחר שהבעתי את נכונותי לשלם בעד השיחה, יעצני לגשת אל המנהל. הלכתי אל המנהל ונתקלתי במזכירתו. אמרה לי שהמנהל בשיבה, ואין סיכוי שיתפנה בקרוב.

חזרתי אל הדלפק. עטרת הזקן נשקפה מבעד לאשנב. היא, כלומר העטרת (משום־מה עדיין לא הישרתי מבטי בפניו של אותו פקיד), אמרה:

"התיק אינו במקומו".

"מה פירוש?"

"הוא בטיפול".

"מתי אוכל לקבלו?"

"אולי מחר".

"אבל הענין דחוף ביותר!" רטט קולי ברוגז מאופק.

"אני מצטער".

עתה פקעה סבלנותי. סוף־סוף נעצתי מבט מישיר ונוקב בפניו של המזוקן מן החרדים. הנפתי ידי להלום באגרופי על הדלפק ופערתי את פי כדי שיפרוץ מתוכו כל מה שנצטבר בקרבי. ואולם הפורקן אדיר־האימים לא בא. פי נשאר פעור, זרועי נטויה ואגרופי קמוץ. לפתע נתגלה לי כי פקיד־האשנב העלוב, הזלדקן "מן החרדים", אינו אלא יהושע שגיא. הוא ולא אחר. זיק ירקק התנצנץ בעיניו, ירקק כאותה הלירה מימי המנדט שלווייתי ממנו עם פרוץ המלחמה. כשעדיין לא הייתי איש־עסקים עתיר־נכסים ויהושע שגיא לא היה פקיד־אשנב באחד ממשרדיה של מדינת־ישראל.

יש שאנו עושים מעשים שאין להם כל הסבר סיבתי ואין להם כל משמעות מתקבלת־על־הדעת אלא לאורו של העתיד. דומה כי כוחות עליונים או תחתונים שמתוין לאדם הם שמכוונים את מעשיו וקובעים את התנהגותו ברגעים מסוימים, שלאחר זמן מתברר כי רגעים מכריעים היו.

לכאורה חייב הייתי באותו מעמד להושיט ידי ליהושע, לפתוח בשיחה עמו, להזמין אל ביתי ולגמול לו עשרת מונים על החסד אשר עשה עמי, ואילו אני לא כך נהגתי. אמנם רוגז הייתי וחמתי בערה בי, ומתוך שהייתי רוגז וחמתי בערה בי שיקעתי ידי בכיסי כדי לשלוף מתוכו את ארנקי ולהטiah לירה אחת בפרצופו של יהושע שגיא. ואולם בר־ברגע זכרתי כי הלירה הישראלית אינה הלירה מימי המנדט. כאדם המצוי, סוף־סוף, בענייני כספים, עשיתי חישוב־בזק והגעתי לידי מסקנה כי ערכה של לירה מימי המנדט שווה לעשרים לירות ישראליות. מיד גמרתי אימר להטiah בפרצופו עשרים לירות ישראליות — עשרים הטחות בזו אחר זו, ואולם עשרים לירות בודדות לא נמצאו בארנקי, ולהטiah שתי עשיריות או המאה אחת פירושו להנמיך את רמת ההצגה ולחבל בדראמתיות של ההפגנה, ומכל־מקום שתי הטחות או הטחה אחת לא היו יכולות לשמש פורקן למיתת העצום שהעיק על חזי עד לכאב.

לא שלייתי את הארנק. שניה אחת נתבוקה אישם בתוך-תוכי תקוה קלושה. תחתל-מה, שמא יפנה הוא אלי ראשון, יושיט לי את ידו ויאמר: "שלום, צבי, האם לא הכרתני?" אך הוא לא עשה כן, אף לא ניסה לעשות כן, על-כלפנים לא באותה שניה שבה ציפיתי וייחלתי למעשה זה. ויותר משניה לא היה סיפק בידי ליחל ולצפות. לפגישה הראשונה כבר איחרתי. ספק היה אם יעלה בידי להגיע לפחות לסיומה. הייתי עלול להחמיץ גם את הפגישה השניה. החוזה שעתידי הייתי לחתום עליו, כדאיתו היתה תלויה במידה רבה בתוצאות שתי הפגישות הללו וכן באינ-פורמציה הגנוזה בתיק, שלא זכיתי לקבלו באשמתי של יחושע שגיא. בתפנית חדה פניתי לו עורף ויצאתי החוצה.

בלילה נדדה שנתי מעיני על אף מנת כדורי-השינה שספגתי כמדי לילה בלילה. לאמיתו של דבר לא היתה כל סיבה לנדודי-שינה אלה. היום הסתיים בכי-טוב. החוזה נחתם במועדו, ואם לא תוטל פצצת-אטום הרי הרווחים הצפויים לי ממנו כמונחים בקופסה. את האינפורמציה שהיתה דרושה לי שאבתי ממקורות אחרים ולא דווקא מתוך התיק האומלל שבעטיו נודמנתי במחיצתו של שגיא. הגעתי בעוד-מועד לפגישה השניה בירושלים, ואילו הפגישה הראשונה נתברר שנדחתה לשבוע הבא בשל מחלתו של אחד המשתתפים.

אדם שראה ברכה בעמלו ביום, בנוהג שבעולם הוא ישן שנת-צדיקים בלילה. אבל אני לא עצמתי עין עד לאשמורת הבוקר, ובאותם רגעים מעטים שעצמתי ניצבה לפני דמותו של שגיא. שגיא המרעיש את אמות-הסיפים באסיפות הכלליות של הסתדרות הסטודנטים. שגיא המגונדר, שחליפתו צרה עליו ובידו חבילת לירות מימי המנדט. שגיא הלוחם בגרמנים בשורות הבריגדה. שגיא המפוצץ בנייני משטרה. שגיא הולדקן מאחרי האשנב.

השחר עלה ואני נרדמתי. בחלומי ראיתי זיקית. הזיקית חשה אלי להרע לי ותוך כדי זחילה החליפה גונים מכל צבעי הקשת. הבא להרגך השכם להרגו — דרכתי על הזיקית ורמסתיה. כשהגבהתי את כף-רגלי שטוחה היתה על הקרקע לירה ירקרקת מימי המנדט.

ה

באחד הימים הוכרו על תכנית כלכלית חדשה. ככל תכנית כלכלית אף זו הגשימה את מימרתו המפורסמת של ישו הנוצרי: "מי שיש לו נתון יינתן לו ואף יעדיף, ומי שאין לו אף מה שיש לו יוקת מנו".

משנתברר לי למעלה מכל ספק כי התכנית החדשה היתה לי לחסד ולא לשבט, ראיתי צורך לצין מאורע זה בבילוי מיוחד-במינו. אני לבשתי את חליפתי התגיגית, רעייתי עזתה את עדייה, ואנו הלכנו למועדון-לילה.

לגמנו שמפאניה, אכלנו ביצי-דגים שחורות, רקדנו לצלילי תזמורת ג'ז והיינו צופים בתכנית קלוקלת שאין כדאי להזכירה. פרט למופע אחד שהיה בה: פזמונים אקטואליים, מגינה ומלים — יהושע שגיא. בביצועו של המחבר-המלחין עצמו.

אחד הפזמונים האקטואליים הללו זכור לי ברובו עד היום הזה. אולי משום שהמליחין-המחבר-המבצע מבטו היה נעוץ בעיני ורק בעיני כל אותו פרק-זמן שהיו מלות הזמר האווילי ניתקות מפיו. והרי כמה בתים מתוך אותה יצירה מפוארת של אמנות הפיוט:

נָרִים אֶת הַקּוֹל וְנָשִׁירָה,
נִפְתַּח אֶת הַפֶּה, נִזְמַר.
נִקְדִּישָׁה שִׁיר-נֶמֶר לְלִיכָה,
אוֹמֶה נְרוֹמֶם, נִסְאֵר.

סָקִיד מִקְשָׁלְתִּי בְּלִי מִשְׁפָּרָת
עוֹגֵב עַל קִסְמִיךָ בְּלֹאט.
בָּרֵב אֶנְתָּה הוּא יִזְכֵּר אֶת
הַזֶּמֶן שֶׁהֵיטָה לוֹ בִּיד.

עַל בֶּן שִׁינְתָנוּ הִיא לִירִית
בְּשֵׁים שֶׁל מֶלֶךְ זָקֵן
אֲשֶׁר בְּלִי סְרַנְדִּיחַ שֶׁקְסִירִית
נִשְׁאָר בִּי עֶלֶב וּמִסְבֵּן.

הַלִּירָה הַזֹּאת הִקְמַרְסַת
הֵיטָה בְּבֵת-מֶלֶךְ גָּאָה,
וַיֵּשׁ שְׁשָׁנִים מִתּוֹךְ רֶסֶס
לְשׁוֹא נִצְפָה לְבוֹאָה.

מבטו של שגיא היה נעוץ, כאמור, בעיני. לשווא ניסיתי לחפש בעיניו את הויק תירקס; המבט היה אטום, עכור, דלוח. אולי משום כך לא עורר הפעם את רוגזי, חרף הרמזים השקופים שבפזמונו. גיתנה האמת להיאמר: תמיהה רבה תמהתי על פזמונו. הן אי-אפשר שלכבודי חיבר אבר מדולדל זה, שהרי בשום-פנים-ואופן לא היה יכול לדעת על כוונתי לבלות ערב זה במועדון-לילה, ודווקא באותו מועדון-לילה שבו מופיע יהושע שגיא.

על-כל-פנים, לא רוגזו עורר בי הפעם כי אם שאט-נפש. בן-גילי היה, ובאותם הימים סיימתי את העשור הרביעי לחיי. מכאן שגם הוא סיים את העשור הרביעי לחייו. עברו היה מפואר מעברי. אותו שגיא, שבנעוריו היה חוצב להבות-אש ואחר-כך הצטיין בקרבות בחזית והטיל אימתו על הבריטים בארץ, פיוס עתה בגרון ניחר תיפלות רדודה ואצבעותיו ריפרפו על מיתרי הגיטארה. לבוש היה תולצה אדומה ומכנסיים כחולות. זקנו היה עשוי כדרך זקניהם של הביטניקים.

ברקוחיו לא היה זכר לשיבה; אות הוא כי צבע את שערותיו. שהרי במרעיני ראיתי את לובן צדעיו מאחרי האשנב באותו משרד ממשלתי. בחילה פיונית, קבס ממש, שינק את גרוני. אמרתי לאשתי: "נלך מכאן". "מדוע?" תמהה. "את נהנית?" שאלתי. "כן", השיבה. קמתי, שליתי את ארנקי מכיסי והנחתיו על השולחן. "תהני בלעדי", אמרתי. יצאתי החוצה, ישבתי במכוניתי והתנעתיה.

1

לימים העירה לי אשתי, בצדק: "אתה הופך להיות פקעת-עצבים". הכלכלנים, הסטטיסטיקאים והסוציולוגים טוענים כי רוב־רובה של האנושות נאבק על פת־לחם. אני השתייכתי למיעוט. כעשרים־ושנים שנה עבד מוחי קדחתנית כדי להפוך הון קטן להון גדול והון גדול להון יותר גדול. מאמצי הוכתרו בהצלחה ועסקי פרחו. אולם דומה היה כי אני תחילתי לקמול. כשנתיים ימים דובר ביני לבין אשתי על טיול באירופה. אך כל אותו זמן לא נסתייע הדבר. כל־אימת שהיינו מוכנים־ומזומנים לצאת את הארץ היתה — מעשה־שטן — מזדמנת לי עיסקה כדאית, ומיד היה נדמה לי כי החיים והמוות ביד העיסקה. גורלי נתון על כף־המאזניים, ועולמי ייחרב אם ארפה ולו אך לרגע אחד את מושכות פעילותי. ואולם בסופו של דבר נכנעתי. בעזרת ידידי המומחים לטיולים — ומי מירידי לא עבר בשנים האחרונות את אירופה לארכה ולרחבה? — ערכתי שתי תכניות נפרדות: האחת לדרומה של אירופה (יוון, איטליה, ספרד, צרפת) והשניה לצפונה (הולנד, גרמניה והארצות הסקנדינביות). וגוסף על אלה טיול מיוחד באיים הבריטיים ושהיה ממושכת בלונדון בכלל זה. התקשרתי אל משרד־נסיעות והזמנתי כרטיסים ומקומות במטוסים ובאניות. לאחר שביצעתי את כל הפעולות הללו הייתי מוכן־ומזמן להפחיע את אשתי. אותו יום ישבתי ליד הגה מכוניתי ושיייתי לעיני את פניה הקורנים של רעייתי לשמע הבשורה שבפי. לתמהוני הרב נחלתי אכזבה. פרשתי את תכניותי לפני רעייתי ופניה לא זו בלבד שלא קרנו, אלא, אדרבה, נתעממו וכבו. שעה ארוכה שתקה ולא הגיבה כלל, וכאשר חשה כי השתיקה הופכת מועקה פתחה ואמרה: "כל זה טוב ויפה, אבל שוב אתה הורג את עצמך".

"זוהי תכנית הכרוכה במאמץ ובמיתת. ואילו אתה למנוחה אתה זקוק. לעבור את כל אירופה בחדשיים ימים הרי זה ההיפך ממנוחה. לאט לך. מוטב שניסע תחילה לבית־הבראה צנוע על שפת־הים. מקום רגוע שאין בו סוחרים, אנשי־עסקים, תעשיינים. מקום שפועלים, פקידים ומורים רובצים בו בכיסאות־גז וקוראים בספרים. בית־הבראה כזה תהיה לו השפעה ברוכה עליך".

מה אומר ומה אדבר? היו אלה דברים של טעם.

"ואת מוכנה לוותר על אירופה?" שאלתיה.

"לפי שעה, כן", ענתה בטוחות.

רחוק אני מלהיות רגשני, אבל הפעם מלאו עיני דמעות. נישקתי לאשתי ובוֹר במקום טילפנתי אל משרד־הנסיעות וביטלתי את הזמנותי. כעבור שבוע יצאנו אל בית־הבראה צנוע על גבעה נאה הנשקפת אל הים.

ספק אם בכל העולם כולו נמצא מקום שקט ומשקט, רגוע ומרגיע כבית־הבראה מקסים זה. עיקר קסמו של המקום חורשת־ארנים. בחורשה זו ביליתי את ימי שקוע בכיסא־נוח. עיני נעוצות בפיסות תכלת ביום ובכוכבים בלילה, ומוחי פגוי מכל צל של הירתור או מחשבה. שבוע תמים לא הטרידוני ממשרדי אלא שתי פעמים בלבד, ואפילו עובדה זו לא הדאיגתני הפעם — עד כדי כך הגיעו הדברים. וכשיום אחד הזמננו אמנים וחוכרו על ערב־בידור, גם אז לא זזתי מכיסא־הנוח. אדרבה, העברתיו לפינה מרוחקת של החורשה, שלא יגיעו לאוזני קולותיהם של הברדנים, והזיתי בכוכבים עד לשעה מאוחרת בלילה.

בשעה מאוחרת בלילה שמעתי קול צעדים הולכים וקרבים אלי. כעבור זמן־מה נדמו הצעדים ונשמע רישורש. לבסוף נדם גם הרישורש.

עברה שעה ארוכה עד שקולו של יהושע שגיא — לא הקול אשר הרעיש את הבניינים שבהם התקיימו אסיפות הסתדרות־הסטודנטים בשנות־השלושים כי אם הקול של פזמונאי צרוד, הסוחט זמר תפל מגרון ניחר ומנסה לפרוט על מיתרי גיטארה — כן, קולו של יהושע שגיא נשמע בבירור בתוך הדממה: "נוצתי לומר מלה חדשה לאנושות".

ושוב חזרה הדממה כשהיתה, אך הפעם הופרה בלחשים. ומתוך הלחשים נודקר קולה של אשתי, קול חנוק, קול של היסטריה מאופקת:

"הוא חושב רק על כסף, על כסף, על כסף. לא מעניין אותו שום דבר חוץ מכסף". ברור היה כשמש: אני הוא החושב רק על כסף, על כסף, על כסף. לא מעניין אותי שום דבר חוץ מכסף. ואילו יהושע שגיא נוצר כדי לומר מלה חדשה לאנושות.

ז

מאחר שזכרוני נמנע בעקשנות מלאצור בקרבו כל מה שאירע לאחר־מכן, מוטב שאודקק לתיאור הדברים כפי שהוא מופיע בפסק־הדין של בית־המשפט המחוזי, וזה לשון פסק־הדין:

מן העדויות ששמענו מצטיירת לפנינו תמונה שלמה, ואנו רשאים לקבוע כמעט בוודאות כי סדר המאורעות היה כדלקמן:

(א) הנאשם, צבי הוכלברגר, עקב אחרי אשתו שטיילה בחורשה בחברתו של מר שגיא.

(ב) בשיחה ידידותית עם מר שגיא מתחה הגברת הוכלברגר בקורת מתונה על להיטותו של בעלה אחר כסף.

(ג) הנאשם הגיח מאחרי אחד העצים ופרץ בצעקה היסטרית: "את! את אשמה בכל! רק בגללך אני חושב על כסף!"

(ד) לאחר שהנאשם חזר שלוש פעמים על קריאתו ("רק בגללך, רק בגללך, רק בגללך!")... "על כסף, על כסף, על כסף!", הסתער על אשתו וניסה לחנק.

(ה) מר שגיא חש לעזרתה, ואחרי מאבק ממושך עלה בידו להנחית על הנאשם מהלומה כבדה שגרמה לו התעלפות.

נוסף על עדותו של מר שגיא, הנאמנה עלינו, מצאנו עדות מסייעת:

(1) בדבריהם של כמה מן המכריאים, ששמעו בחדריהם את צעקותיה של הגברת הוכלברגר.

(2) בפסים כחולים שהוטבעו בצווארה של הגברת הוכלברגר, אשר על-פי עדותו של מומחה-משטרה היו סימני אצבעות שבאו במגע חוקפני עם הצוואר.

(3) בעצם העובדה שהנאשם, אף כי לא הודה בפה מלא, לא ניסה להכחיש את כל האמור לעיל אף לא לתאר את הדברים אחרת.

אמת נכון הדבר: לא הכחשתי ואף לא ניסיתי לתאר אחרת את מהלך הדברים, וזאת מכמה וכמה טעמים. ראשית, משום שהדברים לא נשתמרו בזכרוני. כל מה שזכור לי הוא שאחרי קריאתה של אשתי (ולא שלי): "על כסף, על כסף, על כסף!" אירע כמעין ליקוי-חמה בראשי ולאחר-מכן נמצאתי שכוב במיטה, ראשי חבוש (כפי הנראה בגלל המהלומה ששגיא הנחית עלי), והרופא מטפל בו, ושנית, בשל אותה אדישות, ושםא מוטב שאומר שלזה (שהרי חכמי תורת-הנפש מגדירים משום-מה את האדישות כמושג שלילי ואת השלוח כמושג חיובי, אף כי כשאני לעצמי אינני מבחין בניהן), בשל אותה שלוח גדולה שהשתררה בי מיום שנאסרתי (ביתר-דיוק: כשבוע ימים לפני היאסרי, מיום שבאתי לבית-ההבראה) והיא שורה עלי עד עצם היום הזה.

שלוח זו היא שאיפשרה לי לעקוב אחרי המשפט כצופה מן הקהל ולא כצד המעורב בדבר, והיא שמנעה ממני להעלות על דל-שפתי כמה וכמה תמיהות שנתעוררו בי במהלך המשפט.

תמיהה ראשונה תמתי על הצעקה שפרצה כביכול מפי. אולי אותו רגע איבדתי את עשתונותי, שאם לא כן נבצר ממני להבין כיצד ועל שום מה הסתחתי כלפי אשתיל-שעבר האשמות שאינן צודקות ושמעולם לא עלו על דעתי. ניתנה האמת להיאמר: מימית לא המריצתני אשתי לצבור הון ולא תבעה ממני עשירות ומותרות. אדרבה, יש שהיתה מנסה לשווא לעצרני בדהרתי אחר הרווחים.

תמיהתי השניה היא ענין האצבעות. כל ימי חיי לא גיליתי נטיות לאלימות פיזיות, אף לא בשחר ילדותי, ואין צריך לומר שלא הצטיינתי בכוח גופני. מבחינה גופנית היתה אשתי חזקה ממני, הן בשל בריאותה, שהיתה ללא פגם, והן בשל גילה ובשל להיטותה אחרי ספורט והתעמלות. לפיכך מרשה אני לעצמי להעלות את הסברה כי לו באמת ניסיתי לחנקה לא היתה זקוקה לעזרתו של שגי' כדי לגבור עלי "אחרי מאבק ממושך", על־כל־פנים, ספק הוא אם אצבעותי הקטנות והדקות — אותן אצבעות שעוד בימי־נעורי מגעו ממני, בחלישותן, להתקדם בפריטה על פסנתר, שכל־כך נעמה לי — יכולות היו להשאיר סימנים כה בולטים על צווארו של מישוה, ולתקופה כה ממושכת.

תהיינה תמיהותי אשר תהיינה, כיום מעיין אני בספרו של יהושע שגי', שעשה רושם רב בעולם התרבותי כולו, ואל שלוותי כי רבה — שלווה שלא־מן־העולם־הזה — מתוסף לוואי של סיפוק. מי יודע? אולי באמת נוצר יהושע שגי' כדי לומר מלה חדשה לאנושות, ואם אמנם כן הוא הדבר, מיהו שימלאנו לבו להכחיש את העובדה כי תרמתי תרומה — ולא צנועה דווקא — לאמירתה של המלה החדשה. ראשית, על שום הלירה הירקרקת, לירה מימי המנדט, שלוותי ממנו בשעתו ולא החזרתיה לו עד היום הזה, שעלידי כך עוררתיו, לפי עניות־דעתי, להקים כל אותו בנין אסוציאציות שאיפשר לו לכתוב את ספרו המודרניסטי על הלירה ושריגיה. לירה זו, היא ולא אחרת, היתה כפורחת בדמיונה, העלתה ניצה ואשכולותיה הבשילו ענבי הגות. ושנית, על שום כל אותן רבבות הלירות שצברתי בעשרים־ושתים מתוך ארבעים־וארבע שנות חיי, שבזכות כוח־הקניה שלהן מבלה הוא עתה באירופה בחברתה של אשתי־לשעבר וקונה רשמים על האנושות כדי לעכלם ולהתזרים לאותה האנושות על מגש־הכסף הנושא את מלתו החדשה.